

LOFOTR
Vikingsmuseet på Borg

Lofotr Vikingmuseet på Borg
Postboks 84
8360 Bøstad

28.06.02

Kulturminneavdelingen
Miljøverndepartementet
Postboks 8013 Dep
0030 Oslo

Høring av NOU 2002:1 Fortid former framtid – utfordringer i en ny kulturminnepolitikk

Det vises til Miljøverndepartementets forslag til framtidig kulturminnepolitikk i NOU 2002:1 Fortid former framtid, i sakens anledning.

Vedlagt følger Lofotr Vikingmuseet på Borg sin uttalelse om utredningen. Vi legger i tillegg med museets årsmelding for 2001 som på mange måter viser hvordan Vikingmuseet spiller på lag med lokalbefolkningen.

Med hilsen

For
Harald B. Høgseth
Museumsdirektør
Lofotr Vikingmuseet på Borg

Geir Are Johansen
Konservator
Lofotr – Vikingmuseet på Borg

Vedlegg:
Årsmelding for 2001

1. Lofotr Vikingmuseet på Borg sine vurderinger

Lofotr stiller seg svært positiv til utredningen i sin helhet og i særdeleshet vurderingene som omfatter en videreutvikling av kulturminnepolitikken. Perspektivet "kulturminer som ressurs for samfunnet og som viktig del av en helhetlig miljø og ressursforvaltning" er interessant. Vi synes også at perspektivet med å vurdere eierens rolle og situasjon, styrke kommunenes og organisasjonenes rolle i kulturminnearbeidet, fremme nettverksbygging og det å se nærmere på samarbeidsformer mellom offentlige myndigheter og private aktører/ interesser er interessant. Utredningen er på mange måter epokegjørende, men den er generell og mangler konkretiseringer på en rekke punkter.

Vi støtter fullt og helt opp om Norsk Museumsforbunds uttalelse i sakens anledning, men vil i tillegg bemerke at høringsuttalelsen fokuseres noe ensidig på tradisjonelle museer og deres formidling (og til en viss grad forvaltning) av stående verneverdige bygninger. NMFs uttalelse fokuserer ikke i nevneverdig grad på institusjoner som formidler kulturminner og miljøer - såkalte arkeologiske museer. Museer som fokuserer på kulturlandskapet og kulturarven som ressurs burde også vært med i dette utkastet. Av denne grunn ønsker Lofotr Vikingmuseet på Borg å fokusere på de såkalte "Site - Museenes" rolle i utformingen av en fremtidig kulturminnepolitikk.

Lofotr - Vikingmuseet på Borg er etter ICOM's definisjoner et "site-museum", det vil si et museum bygget opp rundt et arkeologisk funnsted. Museet arbeider på den måten aktivt med å formidle all menneskelig aktivitet som har foregått på funnstedet.

Museet er avhengig av stor grad av egeninntjening (83 %). Dette er unikt ikke bare i Nordnorsk, men også i nasjonal sammenheng. Vi er derfor avhengig av å skape gode produkter i forhold til reiselivsnæringen i Lofoten, men også for reiselivsnæringen i landsdelen generelt. Vikingmuseet på Borg er et eksempel på hvordan et kulturminneområdet faktisk kan være en betydelig samfunnsøkonomisk bidragsyter når ressursene utnyttes på en riktig måte. Årlig har museet en omsetning på over 9 mill. Men hadde vi som Lærdal kommune kartlagt hva som legges igjen av økonomiske ressurser i kommunen på årsbasis, kunne vi trolig ganget institusjonens årlige omsetning med fire. På Vestvågøy snakkes det om to perioder når reiselivet analyseres; tiden før og etter Lofotr ble etablert. I Lærdal er det utført en undersøkelse som har hatt som målsetning å tallfeste hvor store økonomiske beløp som tilføres kommunen med utgangspunkt i natur og kulturminner/ miljø. Resultatene har vært oppsiktsvekkende og vist at det årlig legges igjen rundt 40 mill. fra turister/ besøkende som ønsker å oppleve Borgun Stavkirke og den fantastiske naturen. I tillegg til harde økonomiske tall bygges det også opp en kulturell kompetanse, og ikke minst interesse, som vanskelig kan måles i penger. På denne måten kan vi trygt si at Lofotr Vikingmuseet på Borg er en betydelig bidragsyter til samfunnet.

I utredningen fokuseres det bl.a. på den økonomiske verdien som ligger i kulturminner i Norge. Det etterlyses utvikling av forskningsmessige redskaper til å vurdere kulturminners samfunnsøkonomiske verdi. Borg kan i dette tilfelle faktisk være en meget god "case". Vikingmuseet kan være et utgangspunkt for å utvikle et slikt analyseredskap. Miljøverndepartementets utredning ønsker å knytte formidling av kulturminner, og bruken av dem opp mot, og tettere sammen med forvaltningen. I dag er det få aktive "brukere" eller "eiere" av kulturminner ute i distriktene. Kompetansen på kulturminner er liten og det er derfor også lite aktivitet - eller interesse for utvikling av næringer knyttet opp mot

kulturlandskapet. Det ligger en stor utfordring, og ikke minst potensial i en bedret uthytting av kulturminner og kulturminneområder innen reiselivsnæringen.

2. Kommentarer til de enkelte deler av utredningen

2.1. Hvilke muligheter og eventuelle trusler er det for landets fremtidige kulturminnepolitikk.

Det finnes en rekke muligheter i utredningens fremtidige kulturminnepolitikk:

- Formidling versus forvaltning, nærheten mellom aktører.
- Museene som formidler – kommunen som forvalter. I enkelte områder vil noen museer/ konsoliderte enheter peke seg naturlig ut grunnet sin kompetanse innen feltet arkeologi
- Behovet for en oversikt over hvilke ressurser som finnes i den enkelte kommune og hvordan dette kan bidra positivt i den fremtidige prosessen
- Et oversiktsverk som viser hva de enkelte kulturinstitusjoner (museer) faktisk legger igjen i form av økonomiske ressurser til samfunnet
- Interkommunale samarbeidsavtaler som sammen med økte statlige midler finansierer en forvaltningsstilling/ arkeolog på et museum med arkeologifaglig kompetanse eller tilsvarende kompetent fagmiljø
- Økt engasjement i distriktene i forhold til utnytting av kulturminner/ miljø som ressurs. Få etablert en tro på kulturarv som noe som lokalsamfunnet kan utnytte positivt. Dette ved en nærmere integrering av forvaltning og formidling. Utnytting av museenes kompetanse når det gjelder lokal næringsutvikling
- Maksimal utnytting av konsolideringsprosessen innenfor museumsvesnet når det gjelder kompetanse innefor arkeologifaget, bygningsvernet, konserveringstjenesten osv. Stimulere til nettverksbygging tverrfaglig mellom nærings- og reiseliv, lokale lag og foreninger, lokalbefolkningen, lokale myndigheter, forvaltningsnivå og museer
- Delegeringen av forvaltningen kan oppleves som en demokratisering av fornminneloven. Dette kan i sin tur stimulere til økt interesse blant lokalbefolkningen, da de opplever en nærhet til "eksperten", koblingen formidling – forvaltning som vil gi mer kunnskap ut til folket, økt innflytelse og medvirkning og lettere saksbehandling

Det finnes også ulemper ved utredningen:

- Med for stor fokus på medbestemmelsesrett lokalt kan det oppstå spekulasjon og utnyttning av kulturmiljøet og fagmiljøet. En negativ konsekvens kan f. eks være at en legger for liten vekt på hva "ekspertene" sier – og for mye vekt på "grasrota".
- Nærheten mellom utbygger/ interessent (kommunen) og forvalter blir for nær. Utbygger kan presse forvaltningsnivået på en annen og tøffere måte enn tilfellet ville ha vært med dagens system
- Slitasje på kulturminnet/ miljøet gjennom spekulasjon og manglende sanksjonsmuligheter fra forvaltningssiden

2.2. *Hvordan legge til rette for aktiv bruk og ivaretagelse av mangfoldet av kulturarven?*

2.2.1. Tilrettelegging og opplevelse

Utredningens fokuserer en del på hvordan den fremtidige kulturminnepolitikken bedre kan legge til rette for å ivareta mangfoldet kulturarven byr på. Men det spesifiseres ikke i nevneverdig grad hvordan dette skal gjøres. Vi synes forslaget er svært spennende og drister oss til å foreslå noen områder som bør kartlegges og prioriteres i det videre arbeidet:

- Det første som må vurderes ute i kommunene er hvilke muligheter/ trusler som finnes i å legge til rette kulturmiljøene på stedet. Bør et kulturmiljø/ område legges til rette for allment innsyn/ ferdsel gjennom formidling på stedet eller er det så sjeldent og verdifullt at en må bruke alternative formidlingsformer som virtuelle virkemiddel?

Hvis kulturmiljøet tilrettelegges for opplevelse er det en forutsetning at rette instans kartlegger og fokuserer på følgende momenter:

- Dets tilgjengelighet. Skjøtsel, rydding og vedlikehold av området/ kulturminnet vil være nødvendig. Ferdselen bør reguleres i form av faste stier med inngjerding osv. Arbeidet må koordineres av eier og de lokale museer/ forvaltningsorgan
- Kulturminnet/ miljøet bør markedsføres og formidles ved hjelp av de lokale museer
- Det er viktig at noen har et formelt ansvar og kan koordinere de forskjellige initiativene som eventuelt skjer. Dette ansvaret kan i første omgang legges til det kommunale forvaltningsleddet med fylkeskommunen som neste innstans
- En mer aktiv bruk av kulturlandskapet kan være at eier/ formidler fokuserer på "handlingsboren" kunnskap (f. eks innen håndverk og eksperimentell arkeologi) og levende formidling
- Virtuelle reiser, bruk av Internett og datateknologi som redskap i formidlingen
- Rekonstruksjoner som eventuelt settes et stykke unna det originale kulturminnet
- Kombinasjon av fysisk/ virtuell tilrettelegging av kulturarven

Når det gjelder å ivareta mangfoldet av mangfoldet kulturarven byr på er det svært viktig å vite hva som skal vernes og hva som kan brukes. Fylkeskommunen bør være det overordnede organ som har den helhetlige oversikten over fylket. Det er nødvendig med en instans som har den helhetlige oversikten når ulike prosjekter og tiltak vurderes igangsatt.

Lofotr Vikingmuseet på Borg er et eksempel på hvordan en gjennom aktiv bruk/ levende formidling kan bruke/ formidle kulturlandskapet. Museet formidler jern, og middelalder. Forskning og formidling

skjer bl. a gjennom eksperimentell arkeologi og håndverksaktiviteter. Museet kombinerer tradisjonelle gjenstandsutstillinger med formidling av "handlingsbasert" kunnskap. Slik blir kunnskapen bak "en gjenstand og hvordan den ble benyttet i sin sammenheng" belyst. Gjennom rekonstruksjonsforsøk innen forhistorisk teknologi og håndverk bygges det opp en erfaringsbasert kunnskap gjennom prøving og feiling. Det betyr at når museet stiller ut en ildsten i tradisjonelle montre, demonstreres også bruken av ildstenen i langhusets boligdel. På denne måten viser vi ikke bare hvordan menneskene gjorde opp ild i forhistorisk tid. Den besøkende kan dessuten selv prøve. Dermed er ikke han eller hun en passiv betrakter, men en aktiv deltager (se St.meld. 22, kap. 6.7 og 6.11.5). Museets fremstilling av fortiden understreker således sammenhengen mellom gjenstand og omverden. Gjennom forsøkene ønsker museet å utdype hvordan mennesker i jernalderen levde slik at de besøkende får innblikk i forskjellige aktiviteter fra jernalderens mangesidige gårdsbruk. På denne måten vil mennesker i dag kunne oppleve og forstå denne delen av fortida bedre, og få et mer helhetlig inntrykk av Borg som en jernaldergård.

Vi tror at en gjennom det som er nevnt ovenfor vil ha et godt fundament for å skape engasjement og interesse lokalt. Når det gjelder sentrale virkemiddel for en bedre forvaltning av mangfoldet kulturarven byr på er det viktig å fortsatt ha ulike forvaltningsnivåer. Det vil være nødvendig å opprettholde dagens ordning med fylkesarkeologer, men øke antallet arkeologer på kommunenivå. Dette kan skje gjennom at en eller flere kommuner går sammen om å ansette en arkeolog som får arbeidsplass på et museum med relevant fagmiljø.

2.2.2. Muligheter og begrensninger i ansvarsrollen som kommunene tillegges

Det vil ligge mange muligheter i de økte statlige midler, som departementet forutsetter, til satsning på kulturarven gjennom økt fokusering på kobling av formidling og forvaltning.

På formidlingssiden vil nærheten mellom forvaltning, formidling og lokalsamfunn være en selvfølgelig styrke og virke demokratiserende. Kjennskap til lokal kunnskap og nærhet til lokalsamfunnet vil også være en styrke på forvaltningssiden. Planprosesser og saksbehandling kan bli mindre byråkratisk og derfor mer effektiv. Dessuten vil systemet bli mer brukervennlig for befolkningen. At en delegerer forvaltningen av kulturminner/ miljø ned på kommunenivå vil trolig skape en økt begeistring og engasjement blant befolkningen, men dette er avhengig av at forvaltning kobles opp mot formidling.

Når det gjelder svakheter mangler det i dag arkeologisk kompetanse på forvaltningssiden. Dette gjelder for de fleste distrikter i landet. En manglende oversikt (helhetlig), ydmykhet, forståelse, kunnskap og kompetanse for kulturarven er også en åpenbar svakhet for prosjektet. Dessuten vil ansvarlig forvalter i mange sammenhenger måtte tåle et sterkt press i konfliktsaker. Kommunen vil med andre ord sitte som "bukken og havren" i saker som omfatter utbygging og vern. Å legge forvaltningsstilling til et museum vil kunne være løsningen på denne utfordringen. En institusjon som Lofotr Vikingmuseet på Borg er et av mange eksempler på en institusjon som sitter med arkeologisk kompetanse og som er en kunnskapsbank når det gjelder kulturmiljøet i kommunen.

2.3. Kulturminner og miljøer som grunnlag for verdiskaping

Hvordan kan museer/ lokalt næringsliv bruke kulturminner/ miljøer i verdiskapingen?

Lofotr Vikingmuseet på Borg er resultat av et stortilt nordisk samarbeidsprosjekt. Prosjektet er av de største arkeologiske forskningsprosjekter som har funnet sted i Nord Norge. Museet besitter et stort forsknings- og gjenstandsmateriale med mange kulturhistoriske temaer.

I dag fremstår Vikingmuseet både som museum og reiselivsattraksjon. På mange måter er vi underlagt tre departementer; kulturdepartementet (overordnet nivå for museer), miljødepartementet (kulturminner) og næringsdepartementet (butikk og næringsvirksomhet). Museet har få sammenlignbare museer i Norge og blir av den grunn liggende i en slags gråson i forhold til mer tradisjonelle museer. Museets rekonstruerte bygninger skal tilpasses det moderne samfunn, men samtidig fungere som tolkninger av fortidens bygningsstruktur. I tillegg skal museet formidle og drive skjøtsel av en stor museumseiendom med mange kulturminner. Institusjonen er basert på arkeologiske utgravninger, eksperimentell arkeologi, forskning og til en viss grad forvaltning. Museet har to arkeologer ansatt i museumsadministrasjonen. I tillegg sitter det arkeologer med tung forskerkompetanse i museumsstyret. Sist, men ikke minst innehar museumsstyret bred erfaring og ekspertise innen reiseliv og markedsføring.

Lofotr Vikingmuseet på Borg er et eksempel på en institusjon som ligger i grenselandet mellom ulike næringer og ligger således i grenselandet mellom kultur og næring. Av den grunn vil vi anbefale at museet brukes som case i det videre arbeidet med planen. Det ligger et stort potensial i å synliggjøre hvor mye som legges igjen i et lokalsamfunn økonomisk og ikke minst når det gjelder kulturell aktivitet/ identitetsbygging.

Ved museet er det etablert en rekke lokale tiltak som bygger på kulturarven med basis i museet som institusjon. I området har det utviklet seg en rekke prosjekter med utgangspunkt i museet. Borg Områdetiltak (LA21) er et eksempel hvor fokuset er rettet mot lokalsamfunnsutvikling med utgangspunkt i kulturarven. "Borg Vikingleirskole" og "Stiftelsen Sagaspelet Lofotr" er andre eksempler på virksomhet som er etablert med bakgrunn i museet. Lofotr Vikingmuseet på Borg har på mange måter en styrke i å formidle kunnskap og utvikle opplevelser med utgangspunkt i fortiden. Aktiviteten har på mange måter medført at det lokale næringslivet og private aktører har sett muligheter til å utvikle egne tiltak.

2.4. Hva skal eierens og brukerens rolle være i kulturminnearbeidet? Forholdet mellom private og offentlige aktører – rettigheter og plikter

Det kan være mange typer eiere. Alt fra bønder/ grunneiere, kommuner/ stat/ fylke, museer, næringsliv osv. "Eierens" utgangspunkt er derfor forskjellig alt avhengig av hvilken gruppe en tar for seg. Vi har identifisert flere rettigheter for "eier" og lister derfor opp følgende punkter:

- Økonomisk tilskudd fra det offentlige som forutsetning for tiltaket. Dette kan være tilskudd som dekker behov for økt kunnskap, vedlikehold og slitasje osv
- Rett til egen inntjening (henger bl. a sammen med skjøtsel og utvikling av tiltaket)
- Medbestemmelsesrett/ deltakelse
- Mulighet til kompetansebygging på områder som fornminner/ kulturminner, kulturhistorie m.v

Vi har identifisert følgende plikter for "eier":

- Skjøtsel og vedlikehold
- Kompetanse- og nettverksbygging. En må forvente et minimum av kompetanse/ kunnskap. Eier bør være forpliktet til et minimum av grunnkunnskap når kulturarven skal tilrettelegges og formidles. Dette punktet henger sammen med museenes og forvaltningens rolle i lokalsamfunnet
- Koordinering med forvaltningsnivå. Initiativtaker må ha godkjenning av tiltaket.

Begrepet "bruker" gjelder også flere grupper. En brukergruppe kan være bredt sammensatt og gjelde reiselivet, den besøkende, museer/ forskningsinstitusjoner, kommuner/ det offentlige, næringslivet osv. Når det gjelder rettigheter har vi satt opp følgende punkter:

- Retten til å ha tilgang til kulturarven
- God informasjon
- Aktiv deltagelse om ønskelig

Når det gjelder plikter bør det først å fremst være å følge spillereglene som er satt opp av det offentlige.

2.5. Hvordan skal frivillige organisasjoner og regionale/ lokale museer trekkes inn som ressurs og samarbeidspartner i et helhetlig kulturminnearbeid?

Utredningen peker på noe sentralt når en ønsker en diskusjon på hvordan frivillige organisasjoner og regionale/ lokale museer skal/ bør trekkes inn som ressurs og samarbeidspartner i det helhetlige kulturminnearbeidet. Vi ønsker å fremme følgende punkter i den forbindelse:

- For det første er det avgjørende at de enkelte kommuner får kartlagt hvilken kompetanse som finnes i området. Hva finnes og hvordan best utnytte kompetansen? Hvilke aktører kan spille på lag?
- Avklare roller. Hvilke roller har det offentlige versus det private?
- Iverksette seminarer og nedsette arbeidsgrupper/ oppgavefordeling. Dette er et arbeid som en har kommet langt med f. eks i Mayo County/ Irland. Der har en kommet veldig langt på lokal samfunnsutvikling basert på kulturarven. Viktig begrep for irlenderne er "bottom up" (dvs. lokalt initiativ og medbestemmelsesrett).

Fylkeskommunen, landsdelsmuseer, riksantikvar og departementer står for det helhetlige/ oversiktlige bildet og i en viss grad for detaljkunnskap. De enkelte kommuner, museer, frivillige organisasjoner og lokale næringsliv står for detaljkunnskapen.

Avslutning

Fram til i dag har svært mange museer greid å effektivisere og få ned kostnadene hvert år. Dette har resultert i at mange museer driver med en "minimumsløsning" i forhold til å opprettholde de funksjoner som kreves til de publikumstjenester museene ivaretar. Lofotr Vikingmuseet på Borg vil understreke at det er en stor utfordring å finne en god balanse mellom krav til egeninntjening og samtidig drive seriøs forskning og formidling. Kravet til egeninntjening bør ikke gå på bekostning av den faglige kvaliteten som museene tross alt skal ivareta. Det må ikke bli markedskreftene som styrer utviklingen av museumsvesenet i Norge. La oss til slutt slå fast at det ikke er noen motsetning mellom det å drive et faglig seriøst museum og det å tjene penger. Vi vil derfor understreke at det må være et samsvar mellom den ønskede reformen, de faglige krav som blir stilt til de ulike museer og økonomiske bevilgninger, slik at krav og mål lar seg gjennomføre.

Med hilsen

Harald Bentz Høgseth
Museumsdirektør
Lofotr – Vikingmuseet på Borg

Gjenpart sendt:

Styret i Lofotr AS
Vestvågøy kommune
Nordland Fylkeskommune
Nordland Museumslag
Norsk Museumsutvikling
Norsk Museumsforbund
Departementene
MUSAM Lofoten